بسم الله الرحمن الرحيم

Orta Asya Üç Çekiç Arasında Sıkışmış Durumda!

Orta Asya (Özbekistan, Kazakistan, Kırgızistan, Tacikistan, Türkmenistan) bugün, modern tarihinin bir dönüm noktasında durmaktadır; zira yüzyıllar boyunca medeniyetlerin kesişme noktası, kervanların, orduların ve imparatorlukların güzergahı olan bu bölge bugün, nüfuz, kaynaklar ve stratejik koridorlar için rekabet eden üç süper gücün kuşatması altındadır.

Bu güçler şunlardır: Kuzeyden Rusya, doğudan Çin ve batıdan Amerika Birleşik Devletleri; nitekim bu üç büyük çekiç, şimdiye kadar güvenliğini, kimliğini ve halkının çıkarlarını koruyacak net bir denge kuramamış kırılgan bir coğrafi alana farklı güçlerle iniş yapmıştır.

Birincisi: Doğal kaynaklar

1- Özbekistan: Orta Asya'da kilit oyuncu

Jeopolitik ve ekonomik önemi: Özbekistan, Orta Asya'nın kalbinde yer almakta olup, tüm ticaret koridorlarını ve bölgesel güzergahları birbirine bağlayan tek ülkedir. Bu ülke, bölgedeki en çok nüfusa sahip olmasının yanı sıra coğrafi olarak da Afganistan'a en yakın bir yer olup, yolların, ulaşımların, su kaynaklarının ve enerjinin merkezidir.

Mineraller ve doğal kaynaklar: Özbekistan, ülkenin ekonomisinin temel direklerini oluşturan mineraller ve doğal kaynaklar açısından Orta Asya'nın en zengin ülkelerinden biridir. Aşağıda bu kaynakların en önemli olanlarına yönelik kapsamlı bir sunum yer almaktadır:

- Enerji kaynakları

Petrol ve doğalgaz: Özbekistan, Orta Asya'da doğalgaz rezervleri bakımından önde gelen ülkelerden biridir.

Kömür: Büyük rezervlere sahip.

- Mineraller

Altın ve çeşitli mineraller: Özbekistan, dünyada en büyük beş altın üreticisi ülkeler arasında yer almaktadır.

Uranyum: Özbekistan, dünyanın en büyük uranyum rezervlerinden birine sahiptir.

Bakır

- Değerli ve yarı değerli taşlar: yeşim taşı, lapis lazuli, oniks ve diğerleri.

- İnşaat malzemeleri: Çimento üretim malzemeleri, kireçtaşı, alçı ve mermer.

- Nadir elementler: Tungsten, hoodover ve congers. Bakır madenleri ile birlikte molibden. Molibdenin bir yan ürünü olan renyum ve lityum.

2- Kazakistan: Jeoekonomik Dev

Jeopolitik önemi: Kazakistan, yüzölçümü bakımından en büyük ülke olup, en büyük petrol ve uranyum rezervlerine sahiptir ve Çin'den Avrupa'ya giden ulaşım yollarının %70'i onun üzerinden geçmektedir.

Kazakistan'daki mineraller ve doğal kaynaklar: Kazakistan, mineraller ve doğal kaynaklar açısından Orta Asya'nın en zengin ülkelerinden biri olup sahip olduğu muazzam rezervler onu, dünyanın en önemli enerji ve mineral üreticilerinden biri haline getirmiştir.

- Enerji kaynakları

Petrol: Kazakistan, petrol rezervleri ve üretimi açısından önemli ülkelerden biri olup küresel petrol piyasasında önemli bir rol oynamaktadır.

Doğal gaz: Gazın büyük çoğunluğu petrolle birlikte çıkarılmaktadır.

Kömür: Kazakistan, kömür rezervleri bakımından dünyanın en büyük 10 ülkesi arasında yer almaktadır.

- Mineraller

Uranyum: Kazakistan, dünyanın en büyük uranyum üreticisidir!

Bakır

Demir cevheri: Kazakistan, devasa demir cevheri rezervlerine sahiptir.

Kromit (krom cevheri): Kazakistan, kromit rezervleri açısından dünyanın en büyük ülkelerinden biridir.

- Değerli ve nadir mineraller

Altın: Vasilkovskoye madeni– dünyanın en büyük altın madenlerinden biridir.

Gümüş

Nadir elementler: Berilyum, tantal ve niyobyum.

- İnşaat malzemeleri: Bunlar, kireçtaşı, granit, mermer, alçıtaşı, kum ve çakılları kapsamakta olup ülke genelinde büyük miktarlarda bulunmaktadır.

3. Kırgızistan

Jeopolitik ve ekonomik önemi: Ekonomik açıdan küçük, deniz limanı olmayan ve Kazakistan, Çin ve Özbekistan arasında stratejik bir konumda yer alan bir ülkedir.

Kırgızistan'daki mineraller ve doğal kaynaklar: Kırgızistan, başta altın olmak üzere bazı önemli mineraller açısından zengin ve dağlık bir ülke olmasının yanı sıra büyük ekonomik ve stratejik değere sahip başka kaynakları da bulunmaktadır.

- (Ülkenin en önemli kaynağı) altın: Kırgızistan, altın açısından Orta Asya'nın en zengin ülkelerinden biri olarak kabul edilmektedir.

- Kömür: Ülke, temel olarak iç tüketimi karşılamak için kullanılan kömür rezervlerine sahiptir.

- Antimon ve cıva: Kırgızistan, Orta Asya'daki antimon (sürme) rezervleriyle ünlüdür.

- Nadir mineraller (stratejik metaller): Endüstriyel açıdan önemli elementlerden oluşan bir grubu içerir: Berilyum, bizmut ve tungsten molibden gibi.

- Kurşun, çinko ve dağ mineralleri.

- Değerli ve yarı değerli taşlar: Kırgızistan dağları, yeşim (nefrit) taşı, lapis lazuli, opal, turmalin ve krizopraz gibi farklı türdeki taşlarıyla ünlüdür.

- İnşaat malzemeleri şunları içermektedir: Mermer, granit, kireçtaşı ve çoğu vadide çimento, kum ve çakıl için gerekli hammaddeler bulunmaktadır.

4. Tacikistan

Jeopolitik ve ekonomik önemi: Afganistan ile uzun sınırları (1.300 km) ve Pamir Dağları'nda önemli su kaynakları bulunmaktadır.

Tacikistan'daki maden zenginlikleri: Tacikistan, çeşitli maden zenginliklerine sahiptir ve madencilik sektörü, ülkenin en önemli ekonomik sektörlerinden biridir. Bu zenginliklerin en bariz olanları şunlardır:

- Altın: Tacikistan altın açısından zengin ülkelerden biridir.

- Gümüş: Ülke, büyük gümüş rezervlerine sahiptir ve dünyanın en büyük gümüş madenlerine sahip ülkeler arasında yer almaktadır.

Tacikistan'ın maden zenginliği: Tacikistan çeşitli maden zenginliklerine sahiptir ve madencilik sektörü ülkenin en önemli ekonomik sektörlerinden sayılır. Bu zenginliklerin en öne çıkanları şunlardır:

Taş kömürü: Büyük miktarlarda bulunmakta ve önemli bir enerji kaynaklarından biri olarak kabul edilmektedir.

- Uranyum: Tacikistan, Sovyet dönemine kadar dayanan uranyum rezervlerine sahiptir ve bu mineral, en önemli stratejik minerallerden biri olarak kabul edilmektedir.

- Nadir mineraller: Antimon, cıva, kurşun, çinko ve tungsten gibi mineraller, çeşitli endüstrilerde kullanılan önemli mineral kaynaklarından sayılır.

5- Türkmenistan

Jeopolitik ve ekonomik önemi: Afganistan ile sınır komşusu olup TAPI doğalgaz boru hattı projesi için stratejik bir konumdadır.

Türkmenistan'daki maden zenginlikleri: Türkmenistan, özellikle petrol ve doğalgaz olmak üzere doğal zenginlikler açısından zengin ülkelerden biridir. Ülkedeki en önemli maden zenginlikleri şunlardır:

- Doğal gaz: Türkmenistan, dünyanın en büyük gaz rezervlerinden birine sahiptir.

- Petrol: Hazar Denizi kıyılarında ve Kara Boğaz yakınlarındaki bölgelerde büyük petrol yatakları bulunmaktadır.

- İyot ve brom: Türkmenistan, iyot ve brom üretiminde dünyanın önde gelen ülkelerinden biridir.

- Kalsiyum, magnezyum ve tuz.

- Kükürt: Gaz sahalarında büyük miktarlarda kükürt bulunmakta olup kimya endüstrisi için önemli kaynaklardan biridir.

- İnşaat malzemeleri arasında şunlar yer almaktadır: Kum, çakıl, mermer, dolomit, kireç taşı ve çimento üretimi için ham maddeler.

İkincisi: Üç Çekiç:

1. Rus Çekici: İmparatorluğun Mirası ve Geçmişi Geri Kazanma Girişimi

Rusya, kendisini Orta Asya'nın tarihi koruyucusu olarak görmektedir; zira yaklaşık üç yüzyıllık Çarlık yönetimi, ardından Sovyet döneminden sonra Moskova bu bölgeyi, "hayati alanının" bir parçası olarak görmektedir; bu nedenle birçok araçlar kullanmaktadır ki bunlar şunlardır:

- Kolektif Güvenlik Anlaşması Örgütü (CSTO) aracılığıyla güvenlik ve askeri baskı.

- Sürekli olarak Rusça dilinin kullanımı yoluyla dilsel ve kültürel nüfuz.

- Göçmen işgücü, bankacılık hizmetleri ve enerji yoluyla ekonomik bağımlılık.

Orta Asya ülkeleri 1991 yılından bu yana bağımsızlıklarını kazanmış olmalarına rağmen, Moskova bu ülkeleri hâlâ kendi ön bahçesi olarak görmekte ve başkasının bu bahçeye girmesine izin vermemektedir.

Orta Asya ülkelerinin Rusya ile ilişkileri:

Özbekistan: Pragmatik bağlantısızlık politikası; Rusya'da 2 milyondan fazla göçmen işçi, Rus enerjisine (doğalgaz, nükleer) bağımlıdır.

Kazakistan: Rusya ile en uzun sınırı (7.500 km) olan bir ülke olup tarihsel olarak güçlü Rus nüfuzu altındadır ve iç güvenliği Rus güçleri tarafından desteklenmektedir.

Kırgızistan: Ordu Rusya'ya güveniyor ve orada bir Rus üssü bulunmaktadır ve Rusya'nın ülkedeki siyasi ve ekonomik nüfuzu güçlüdür.

Tacikistan: Burada 201. Rus askeri üssü bulunuyor. Güvenlik Rusya'ya bağlıdır ve Rusya'dan gelen göçmen işçiler Rusya'nın etkisini güçlendirmektedir.

Türkmenistan: Rus nüfuzu sınırlıdır ve tam bir tarafsızlık politikası söz konusudur.

2- Çin Çekici– Coğrafyadan Önce Ekonomi

Rusya tarihe dayanırken, Çin ise mutlak ekonomik güce güvenmektedir; zira Kuşak ve Yol Girişimi sayesinde Çin, karayolları, demiryolları, iç limanlar, enerji, madenler ve telekomünikasyon alanlarında birinci yatırımcı haline gelmiştir.

Pekin'in en önemli araçları şunlardır:

- Finansal bağımlılık yaratan devasa krediler.

- Petrol, gaz ve uranyum alanlarında stratejik yatırımlar.

- Kültür, eğitim hibeleri ve ticari nüfuz yoluyla yumuşak baskı.

Çin çekicinin özelliği sessiz olmasıdır; ancak o, derinlemesine çalışmakta ve bölgenin ekonomik yapısını içeriden değiştirmektedir.

3. Amerikan Çekici: Jeopolitik Rekabet ve Boşluğu Doldurmak

Amerika Birleşik Devletleri, 2001 yılından sonra “terörle mücadele” sloganı altında Orta Asya'ya güçlü bir şekilde girdi, ancak gerçek varlığı jeopolitik niteliğe sahip olup bu nitelik, Rusya'nın nüfuzunu yeniden elde etmesini engellemeyi ve Çin'in doğuya ve batıya doğru genişlemesini frenlemeyi temsil etmektedir.

En öneli araçları şunlardır:

- Sınırlı güvenlik anlaşmaları.

- Siyasi ve medya desteği.

- Küçük ölçekli ekonomik girişimler.

- C5+1 platformu aracılığıyla diplomatik baskı.

Amerika'nın nüfuzu Rusya ve Çin nüfuzundan daha zayıf olmasına rağmen ancak dengeleyici bir rol oynamakta ve bölgede tek bir egemen gücün oluşmasını engellemektedir.

Bu üç güç karşısında zorunlu tarafsızlık ile kimlik arayışı arasında kalan Orta Asya ülkeleri, pozitif tarafsızlık politikası veya "eksenler arası denge" politikasını benimsemek zorunda kalmışlardır;

Ancak:

- Tarih, dil ve ekonomi nedeniyle Rusya'ya karşı tarafsız kalmak zordur.

- Devasa finansman ve ticaret nedeniyle Çin'e karşı tarafsız kalmak zordur.

- Küresel açıklık ve siyasi meşruiyete olan ihtiyaç nedeniyle Amerika'ya karşı tarafsız kalmak zordur.

Bu karmaşıklığın gölgesinde bu bölgenin halklarının İslami ve kültürel kimliği, bu birbirleriyle çatışan çekiçler arasında nefes alacak bir alan arayan bir unsur olmaya devam etmektedir.

Sonuç olarak

Orta Asya'yı "üç çekiç arasında sıkışmış" olarak betimlemek, sadece edebi bir betimleme değil, aksine stratejik bir gerçektir. Bölge hayati bir meydan okumayla karşı karşıyadır: Peki büyük güçler arasındaki rekabet sahası olmaya devam mı edecek? Yoksa kendi kendine güvenen, kendi kurumlarını inşa eden, servetine yatırım yapan ve dış baskılardan uzak bir şekilde geleceğini şekillendiren bağımsız bir eksen haline mi gelecektir?

Hizb-ut Tahrir Merkezi Medya Ofisi İçin Yazan

Ahmed Hâdi